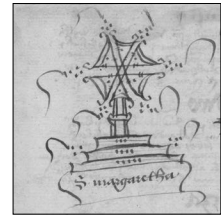

Admisje notarialne w diecezji płockiej u schyłku średniowiecza

Ewa Kobylińska

(http://atlasfontium.pl/index.php?article=admisje_plockie)

Notariat publiczny w Polsce doczekał się już wielu opracowań, w tym przede wszystkim obszernej monografii Krzysztofa Skupińskiego¹. Nadal nie zostały jednak w pełni opracowane katalogi admisyj notarialnych, mimo że potrzeba taka sygnalizowana była przez tego badacza już w 1997 r.² Głównym przykładem pomocy tego typu pozostaje wciąż praca *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich: katalog admisyj w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500* wydana w 1993 r. przez Antoniego Gąsiorowskiego³. Katalog przemyskich admisyj notariuszy publicznych opublikowała Anna Łosowska w książce *Pennae investivi Praemisliae: notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku*⁴. Choć w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii UMCS

przechowywana jest kartoteka znaków notarialnych, której kompletowanie rozpoczęto w 1986 r.⁵, to oczywiście nie może ona zastąpić publikacji kolejnych katalogów. Prezentowana praca ma przedstawić temat admisyj notarialnych na terenie diecezji płockiej u schyłku średniowiecza oraz zapewnić odpowiednią pomoc warsztatową dla osób stykających się z rezultatami działalności notariuszy publicznych poprzez publikację reprodukcji ich admisyj. Rozwój techniki i możliwości edycji od czasu wydania katalogu admisyj notariuszy wielkopolskich pozwolił, aby poniższe opracowanie zawierało nie tylko kopie znaków notarialnych, ale także samych wpisów, co w przyszłości może stanowić wsparcie dla osób pragnących badać dukt pisma poszczególnych pisarzy⁶. Skoncentrowanie się na admisyjach z jednej diecezji może również pozwolić na dostrzeżenie pewnych właściwych jej cech. Jest to szczególnie istotne w przypadku diecezji płockiej, gdyż stosunkowo skąpe dane o admitowanych tu notariuszach siłą rzeczy musiały ginąć wśród informacji o 1700 osobach tej profesji uwzględnionych w monografii Skupińskiego⁷.

Praca nad admisyjami z jednej diecezji pozwoliła również na poczynienie szeregu spostrzeżeń szczegółowych i dokładniejsze wejrzenie w kariery notariuszy oraz ich powiązania społeczne, także z innymi profesjonalistami słowa pisanego.

¹ K. Skupiński, *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*, Lublin 1997 (<http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=1521&from=publication>, dostęp: 18 lipca 2016). W monografii tej zawarta jest również bibliografia literatury do 1997 r. Spośród późniejszych artykułów dotyczących tego tematu można wymienić np.: T. Chłopecki, *Instytucja notariatu na ziemiach polskich w okresie średniowiecza*, „Folia Iuridica Wratislaviensis”, 1 (2), 2012, s. 9–28 (http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/40763/01_Tomasz_Chlopecki.pdf, dostęp: 18 lipca 2016); M. Chmielewska, *Instrumenta et signa notarialia z dawnych archiwów franciszkańskich na Śląsku*, „Studia Franciszkańskie”, 17, 2007, s. 111–131; też, *Średniowieczni notariusze jeleniogórscy i lwóweccy oraz ich signa notarialia*, „Rocznik Jeleniogórski”, 33, 2001, s. 73–78 (<http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/publication?id=1190>, dostęp: 18 lipca 2016); też, *O notariacie publicznym w średniowiecznej Legnicy*, „Szkice Legnickie”, 31, 2010, s. 19–40; też, *Średniowieczne instrumenty notarialne notariuszy związków związanych z Kłodzkiem (1395–1511)*, „Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej”, 11, 2011, s. 3–20; A. Kuczalek, *Nabywanie kwalifikacji i uprawnień przez notariusza w okresie średniowiecza*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, 3 (2), 2009, s. 47–54 (http://www.kul.pl/files/19/PPE_7_1.pdf, dostęp: 18 lipca 2016).

² K. Skupiński, *Notariat*, s. 249.

³ A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich: katalog admisyj w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500*, Poznań 1993.

⁴ A. Łosowska, *Pennae investivi Praemisliae: notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku*, Przemysł 2011.

⁵ K. Skupiński, *Notariat*, s. 23.

⁶ Katalog, o którym mowa, dostępny jest na witrynie „Atlas Fontium” (http://atlasfontium.pl/index.php?article=admisje_plockie_katalog, dostęp: 21.11.2017). Wszelkie odwołania do niego w niniejszym tekście odnoszą się do tej strony.

⁷ K. Skupiński, *Notariat*, s. 27.

Już na wstępie warto podkreślić, że katalog zachowanych do dzisiaj admissji dokonanych w diecezji płockiej w żaden sposób nie zamyka tematu działalności notariuszy publicznych na tym terenie. W dalszej kolejności konieczne byłoby przeprowadzenie badań nad tymi notariuszami, których wpisy admissyjne nie zachowały się lub którzy z różnych przyczyn nie dopełnili obowiązku przeprowadzenia admissji, oraz wszelkimi pracownikami mazowieckich kancelarii. Opracowanie tego materiału wymagałoby bardzo szeroko zakrojonej kwerendy i chociaż zapewne przyniosłoby ciekawe rezultaty, to byłoby skomplikowane i czasochłonne. W moim przekonaniu chęć całościowego ujęcia tematu profesjonalistów słowa pisanego na późnośredniowiecznym Mazowszu nie powinna opóźniać badań cząstkowych, które mogą pomóc w identyfikacji kolejnych pisarzy.

Data początkowa zakresu chronologicznego niniejszej pracy jest łatwa do ustalenia – wyznacza ją początek najstarszej zachowanej księgi biskupiej, czyli rok 1448. Dużo więcej trudności następcza wybranie daty końcowej, ponieważ określenie konkretnego momentu, który w kontekście administracji kościelnej i kwestii społeczno-kulturowych mógłby być uznany za koniec średniowiecza na Mazowszu płockim, nie jest łatwe. Chociaż w monografii Krzysztofa Skupieńskiego za granicę końcową badań przyjęto lata 1506–1512⁸, to cezurą dla niniejszego tekstu będzie połowa lat dwudziestych XVI w. Przesunięcie to związane jest przede wszystkim z materiałem źródłowym – w 1508 r. rozpoczynają się zachowane księgi oficjała płockiego, których wykorzystanie może rzucić dodatkowe światło na procedurę dokonywania admissji w diecezji płockiej. W związku z powyższym zdecydowałam się powiązać zakres chronologiczny pracy ze źródłami

i wybrać na jej datę końcową rok 1525, który zamyka jedną z ksiąg biskupich i oficjałskich⁹.

Źródła mogące zawierać admissje notarialne dokonywane w diecezji płockiej zachowały się fragmentarycznie. Akta biskupów płockich rozpoczynają się, jak już wspomniano, w 1448 r.¹⁰, jednak brakuje w nich niektórych składek¹¹. Ogółem dla badanego okresu dochoowało się ich osiem (z czego jedna z lat 1521–1523 zawiera akta Mikołaja Wilkanowskiego, administratora diecezji podczas wyjazdu Erazma Ciołka do Rzymu oraz po jego śmierci). W księgach tych znajdują się 63 właściwe admissje notarialne, a oprócz tego jeden wpis informujący jednocześnie o kreacji i admissji oraz wpis jednego dokumentu kreacji bez informacji o admissji¹².

Dużo gorzej przedstawia się kompletność akt oficjała, które rozpoczynają się w 1508 r., od razu w kilku seriach¹³. Acta actorum oficjała zachowały się dla badanego okresu w liczbie trzech ksiąg

⁹ Za datę końcową pracy można było przyjąć także rok 1526, jako symboliczny dla historii politycznej Mazowsza. Nie zmieniłoby to jednak wiele w poczynionych konstatacjach, gdyż admitowana została w nim tylko jedna osoba – Mikołaj s. Stanisława z Sobanic. Archiwum Diecezjalne w Płocku, Akta oficjała płockiego 1525–1527, dawna sygn. Ep 147, k. 140, BN, mf. 16934. (Jeżeli nie jest podane inaczej, materiały archiwalne w niniejszym tekście pochodzą z Archiwum Diecezjalnego w Płocku).

¹⁰ Opis pierwszej księgi biskupiej przedstawił Piotr Chojnacki: P. Chojnacki, *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439–1463) i jego działalność*, w: *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza. Studia*, red. M. Koczerska, Warszawa 2001 (Fasciculi Historici Novi, 4), s. 136–138. Kolejne zaprezentował w swojej niewydanej niestety pracy doktorskiej: tenże, *Dokumenty i kancelaria biskupów płockich w późnym średniowieczu (1439–1522)*, mps, Biblioteka IH UW, s. 100–108.

¹¹ Np. z lat 1454, 1455 i 1456. Zob. tenże, *Biskup*, s. 137.

¹² Ep 1 (1448–1471) – 20 admissji (u Skupieńskiego zgadza się liczba admissji, natomiast jako miejsce ich wpisania podaje on księgę kapituły płockiej ACap. Ploc. 50 – K. Skupieński, *Notariat*, s. 102, przyp. 6), Ep 2 (1472–1491) – 17 admissji (Skupieński podaje informację o 12 – tamże), Ep 3 (1491–1497) – 12 admissji (u Skupieńskiego 9 – tamże), Ep 4 (1499–1509) – 6 admissji, 1 wpis informujący jednocześnie o kreacji i admissji oraz 1 akt kreacji (u Skupieńskiego 4 admissje – tamże), Ep 9 (1509–1514) – 7 admissji, Ep 10 (1514–1521) – 2 admissje, Ep 11 (1521–1523) – 1 admissja, Ep 13 (1524–1525) – brak admissji. Lista admissji przeprowadzonych przed biskupem Pawłem Giżyckim podana jest również w pracy Piotra Chojnackiego: P. Chojnacki, *Biskup*, s. 138. Wpis informujący o kreacji i admissji oraz dokument kreacji zostały włączone do katalogu, jednak nie będą uwzględniane w wyliczeniach.

¹³ Są to: Acta actorum; Acta constitutionum, obligationum, quietationum; Acta sententiarum definitivum et interloquutoriarum.

⁸ Tamże, s. 17.

i obejmują lata 1508–1510, 1513–1516 oraz 1524–1525. Także w nich admisie notarialne pojawiają się sporadycznie, bo zaledwie siedmiokrotnie¹⁴. Brak natomiast jakichkolwiek śladów, by oficjał płocki prowadził oddzielną księgę admisji, jak robiono to w Gnieźnie¹⁵.

Według statutów Mikołaja Trąby admisie notarialne mogły się też odbywać przed kapitułą, ale akta kapituły płockiej również nie są kompletne¹⁶. Najstarsze zachowane w oryginale metryki pochodzą z lat 1505–1526 i 1514–1525¹⁷. Poza tym do dzisiejszych czasów dochował się odpis metryki od roku 1437, zapoczątkowany na zlecenie biskupa Erazma Ciołka u zarania XVI w. i kontynuowany do 1517 r.¹⁸ Dysponujemy również odpisem zaginionej w czasie drugiej wojny światowej najstarszej księgi kapitulnej z lat 1437–1445 wykonanym przez ks. Władysława Mąkowskiego¹⁹, a także jej fragmentami wydanymi przez Bolesława Ulanowskiego²⁰. Żadne z tych źródeł nie wskazuje jednak, aby przed kapitułą płocką przeprowadzane były admisie notarialne. Podobnie w księgach oficjała pułtuskiego (zachowanych od 1461 r.) nie znalazły się ślady po dokonywaniu admisji w tym oficjalicie okręgowym. Jest to zresztą zgodne z obserwacjami dla całej prowincji gnieźnieńskiej²¹. Choć admisie notarialne zawarte są jedynie w aktach biskupa i oficjała, to także inne źródła proveniencji kościelnej stanowią ważny materiał, dzięki któremu można odnaleźć wiele cennych

informacji dotyczących karier notariuszy publicznych, którzy najczęściej wiązali się przecież zawodowo z kancelariami kościelnymi²². W związku z powyższym starałam się jak najobszerniej korzystać ze spuścizny tych kancelarii, a poza tym wspierałam się edycjami źródłowymi (dotyczącymi głównie Mazowsza) oraz różnorodnymi opracowaniami²³.

Przeprowadzona kwerenda jasno pokazała, że lista osób, których admisie w diecezji płockiej zachowały się do dnia dzisiejszego, nie wyczerpuje liczby notariuszy publicznych działających na jej terenie. Nawet wśród pracowników kancelarii biskupiej czy konsystorskiej były osoby z tytułem notariusza publicznego, po których admisji nie ma śladu²⁴. Trudno jednak

²² Tamże, s. 131–134.

²³ Np. *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka* [dalej: ZDiLP], t. 1–2, wyd. S.M. Szacherska, Warszawa 1975; *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego*, wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863 (<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=173>, dostęp: 18 lipca 2016). Pożądanego efektu nie przyniosła niestety lektura wydawnictwa *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 1, wyd. A. Sokolowski, J. Szulski, Kraków 1876; t. 2, wyd. A. Lewicki, Kraków 1891; t. 3, wyd. A. Lewicki, Kraków 1894. Spośród opracowań najważniejsze były te dotyczące różnorodnych profesjonalistów słowa pisanego, np.: I. Sulikowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1449–1506*, Warszawa 1967; W. Chorażyczewski, *Przemiany organizacyjne polskiej kancelarii królewskiej u progu czasów nowożytnych*, Toruń 2007; J. Grabowski, *Elita umysłowa w kancelarii i na dworze książąt mazowieckich w okresie późnego średniowiecza (druga połowa XV w.–1526)*, „Archeion”, 115, 2014, s. 403–432 (http://archiwalna.archiwa.gov.pl/images/stories/Arch_CXV.pdf, dostęp: 18 lipca 2016). Wiele cennych informacji przyniosły słowniki historyczno-geograficzne ziem polskich w średniowieczu, przede wszystkim: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, K. Pacuski, red. T. Jurek, do druku podały M. Piber-Zbieranowska, A. Salina, Warszawa 2013; *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu* [dalej: SHGP], z. 1, oprac. A. Borikiewicz-Celińska, Wrocław 1980; tamże, z. 2, Wrocław 1981; tamże, z. 3, Warszawa 1998; tamże, z. 4, Warszawa 2000. Przejrzane zostały także inwentarze dokumentów pergaminowych Archiwum Głównego Akt Dawnych [dalej: AGAD] i Archiwum Diecezjalnego w Płocku, a także niektóre katalogi i inwentarze rękopisów: *Catalogus codicum manuscriptorum mediaevi Latinarum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 1–10, Kraków 1980–2012; *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, red. J. Kaliszuk, S. Szyller, Warszawa 2012. Korzystałam również z materiałów dotyczących notariuszy publicznych przekazanych mi przez dyrektora AGAD dr. Huberta Wajsa, za co serdecznie dziękuję.

²⁴ Ze względu na brak systematycznego opracowania na temat personelu płockich kancelarii kościelnych w omawianym okresie trudno przedstawić dokładną skalę tego zjawiska. Wśród mających uprawnienia notarialne osób, których admisie w diecezji płockiej nie zachowały się, można wymienić np. Jakuba z Bądrogowa (P. Chojnacki, *Dokumenty*, s. 189), Mikołaja z Bojanowa (tamże), Łukasza z Ciechanowa (tamże, s. 190), Aleksego z Gutowa (tamże, s. 192), Jerzego z Jordanowic (tamże, s. 193), Fabiana

¹⁴ Of 180 (1508–1510) – 1 admisja, Of 134 (1513–1516) – 5 admisji, Of 184 (1524–1525) – 1 admisja.

¹⁵ A. Gašiorowski, *Admisyje notariuszy publicznych w Wielkopolsce u schyłku wieków średnich*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. 5, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1992, s. 269; tenże, *Notariusze*, s. 4.

¹⁶ A. Salina, *Polityka książąt mazowieckich wobec władz kościoła od początku XIV w. do 1526 r.*, Poznań 2011, s. 30.

¹⁷ ACap. Ploc. 2 (BN, Mf. 12325), ACap. Ploc. 3 (BN, Mf. 12399).

¹⁸ ACap. Ploc. 50 (BN, Mf. 12404).

¹⁹ Odpis z akt kapituły płockiej z lat 1437–1445, posyzt bez sygnatury.

²⁰ *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438–1523, 1438–1525)*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Historycznej”, 6, 1891, s. 1–295 (<http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=11731&from=publication>, dostęp: 18 lipca 2016).

²¹ K. Skupieński, *Notariat*, s. 103.

jednoznacznie wyrokować, czy związane jest to ze stanem zachowania źródeł, czy też może z nieprzebrnięciem statutów Mikołaja Trąby, co w przypadku pracowników kancelarii kościelnych byłoby jednak dość zaskakujące, chociaż niewykluczone.

Na marginesie warto zauważyć, że nawet dopełnienie formalności związanych z admisją nie chroniło przed zarzutami o nieuprawnioną działalność. Świadczy o tym przypadek Jana z Psucina, który admitowany został w 1497 r.²⁵ i przez krótki czas występował również jako notariusz biskupi²⁶, a mimo to w 1509 r. Erazm Ciołek oskarżył go o bezprawne wykonywanie funkcji notarialnych²⁷.

Należy również przyjrzeć się, jak w badanym okresie kształtowała się liczba admisji notarialnych. Zachowało się ich stosunkowo niewiele, bo zaledwie 73, co może świadczyć o ułomności źródeł i powodować trudności z ich opracowaniem statystycznym.

Krzysztof Skupieński odnotował w swojej monografii następujące tendencje związane z liczbą notariuszy: wzrost w latach 1440–1450, spadek w latach 1450–1460, ponowny wzrost w latach 1460–1480 i ponowny spadek w latach 1480–1500²⁸. Aby można było dokonać porównania tych spostrzeżeń z sytuacją w diecezji płockiej, należałoby zastosować podobne przedziały czasowe. Wyniki tego zabiegu wskazują jednak na utrzymywanie się stałej liczby około osiemnastu admisji na dwudziestolecie. Można jednocześnie zaobserwować, że także przy rozbiću na dziesięciolecia na każde z nich przypadać

będzie podobna liczba admisji: np. z lat siedemdziesiątych XV w. zachowało się ich 9, z lat osiemdziesiątych – 10, z dziewięćdziesiątych – 13, a z pierwszej i drugiej dekady XVI w. – po 11. Warto jednak zauważyć, że w ostatnich piętnastu latach badanego okresu wpisy admissyjne niemal zupełnie znikają z ksiąg biskupich (było ich zaledwie 5), natomiast pojawiają się w aktach oficjała, co może być związane z aktywną działalnością biskupa Erazma Ciołka poza diecezją²⁹. Wydaje się, że w okresie nieobjętym aktami oficjała admissji notarialnych mogło być znacznie więcej. Chociaż w zachowanych materiałach nie ma ich wiele, to jednak trzeba pamiętać, że przypadają na okres, w którym obserwuje się ogólny spadek liczby admissji³⁰. Kwestia ta wymaga zapewne rozpatrzenia w kontekście rezydowania poszczególnych biskupów z tego okresu w diecezji płockiej.

Na tym tle szczególnie wyróżniają się dwa dziesięciolecia. Z lat pięćdziesiątych XV w. zachowały się jedynie 4 admissje, co jednak nie powinno szczególnie dziwić, gdyż stopień zdekompilowania pierwszej zachowanej księgi biskupiej jest znaczny. Z kolei z lat sześćdziesiątych przetrwało aż 15 admissji i co ciekawe, 9 z nich dokonano w 1461 r. Jest to interesujące zwłaszcza w związku z zaobserwowaniem przez Skupieńskiego stopniowego wzrostu liczby notariuszy publicznych od 1460 r. Warto jednocześnie zauważyć, że w 1461 r. nie nastąpiła żadna zmiana personalna na stolcu biskupim – rezydował na nim ciągle Paweł Giżycki, jednak musiał prowadzić w tym czasie jakąś akcję mającą na celu uporządkowanie kwestii związanych z notariatem publicznym. Admissji dokonał w tym czasie m.in. Paweł z Góry, który już wcześniej działał jako notariusz. Toczyły się wtedy także dwie sprawy o wykonywanie funkcji notarialnych bez dokonania

z Kleparza (tamże), Wojciecha Mydłskiego (tamże, s. 196), Andrzeja Burnaka z Nagórek (tamże), Andrzeja z Nieksyna (tamże, s. 197), Jana z Szyszek (tamże, s. 201), Tomasza z Tarnowa (tamże), Rostana z Warszawy (tamże, s. 202), Jana z Wieczni (tamże) czy Macieja z Zalesia (tamże).

²⁵ Ep 3, k. 271.

²⁶ P. Chojnacki, *Dokumenty*, s. 199.

²⁷ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta* [dalej: AC], t. 3, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1908, nr 287 (http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=41430&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&ql=, dostęp: 18 lipca 2016).

²⁸ K. Skupieński, *Notariat*, s. 48.

²⁹ O Erazmie Ciołku zob. S. Tempicki, *Ciołek Erazm*, hasło w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 4, Kraków 1938, s. 23–25.

³⁰ A. Gąsiorowski, *Admissje*, s. 270; K. Skupieński, *Notariat*, s. 68.

admisji³¹. W 1461 r. admitowany został także Mikołaj z Płocka, chociaż zachował się jego instrument notarialny jeszcze z 1460 r.³² Być może doszło więc w tym czasie do wydania przez biskupa jakichś rozporządzeń, które doprowadziły do zwiększenia liczby admisji (np. podczas synodu z 1460 r.³³).

Trzeba chyba również dokonać próby przeprowadzenia analizy liczby admisji notarialnych w czasie działalności poszczególnych biskupów. Na piętnaście lat administracji Pawła Giżyckiego (od 1448 r.) przypada 12 admisji (czyli 0,8 na rok). Za Ścibora z Gościeńcyc dokonało 6 admisji w czasie ośmiu lat (0,8 na rok), za księcia Kazimierza – 8 przez dziewięć lat (0,7 lub 1,6 na rok³⁴), za Piotra z Chotkowa – 21 w czasie siedemnastu lat (1,23 na rok), za Wincentego Przerębskiego³⁵ – 5 w ciągu pięciu lat (1 na rok), a za Erazma Ciołka – zaledwie 11 w czasie dziewiętnastu lat (0,6 na rok). Żadnej admisji nie pozostawili po sobie Jan Lubrański i Rafał Leszczyński. Nie można natomiast wykluczyć, że Paweł Giżycki dokonał ich znacznie więcej, gdyż zachowane po nim akta są mocno zdekompletowane³⁶. Bez wątplenia na tle innych biskupów wyróżnia się Piotr z Chotkowa. Warto odnotować, że był on związany z kancelarią książąt mazowieckich, przez co mógł być wyczulony na kwestie

formalne dotyczące instytucji notariatu publicznego (jako biskup zlecił również sporządzenie kopii statutów Mikołaja Trąby³⁷). Kwestiami admisji nie zdążyli się zająć krótko działający w Płocku biskupi Jan Lubrański i Rafał Leszczyński³⁸. Negatywnie na tym tle odznacza się natomiast Erazm Ciołek³⁹, co zapewne wiązało się z jego licznymi podróżami oraz zaangażowaniem w sprawy Korony, chociaż nie przeszkadzało mu to w poświęcaniu dużej uwagi kwestiom administracyjnym we własnej diecezji. Spadek liczby admisji w diecezji płockiej można zapewne łączyć z tendencją panującą w tym czasie w całej Polsce. Niewykluczone jednak, że w działalności Erazma Ciołka należy się dopatrywać próby uporządkowania spraw związanych z notariatem publicznym. Mogą o tym świadczyć stosunkowo duża liczba admisji w latach 1508–1510 (dziesięć wpisów) oraz wytoczona w tym czasie Janowi z Puscina sprawa o wykonywanie funkcji notarialnych bez uprawnień.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, na ile widoczny w badanym okresie spadek zainteresowania biskupów płockich admisjami można łączyć z faktem, iż na przełomie XV i XVI w. przestały być to osoby związane z Mazowszem⁴⁰. Biskupi zaangażowani wcześniej w życie polityczne Korony mogli mieć już ukształtowane zaplecze kancelaryjne i w mniejszym stopniu dbać o tworzenie miejscowej grupy profesjonalistów słowa pisanego spełniających wszystkie wymogi formalne do pełnienia funkcji notarialnych na terenie diecezji. Możliwe również, iż fakt, że wśród kreujących notariuszy publicznych komesów

³¹ Zjawisko to zostało opisane przez Piotra Chojnackiego. P. Chojnacki, *Biskup*, s. 138.

³² Oblata jego instrumentu zachowała się w Ep 4, k. 238v–239 (informacja przekazana przez dr. Huberta Wajsa).

³³ Nie wiadomo, czy synod ten wydał jakieś statuty, ani czego mogły one dotyczyć. Zob. *Concilia Poloniae*, t. 6, oprac. J. Sawicki, Warszawa 1952, s. 62.

³⁴ Książę Kazimierz został konfirmowany na biskupstwo w 1471 r., ale ze względu na brak odpowiedniego wieku i święceń do 1475 r. pełnił jedynie rolę administratora diecezji. Zob. B. Sobol, *Kazimierz III*, hasło w: PSB, t. 12, Wrocław 1966–1967, s. 284–286. Różnice w wyliczeniach wynikają z przyjęcia za datę początkową roku 1471 lub 1475. Warto jednak zauważyć, że wszystkie zachowane admisje notarialne przeprowadzone zostały po sakrze biskupiej Kazimierza.

³⁵ Na temat pontyfikatu Wincentego Przerębskiego zob. K. Baczkowski, *Przerębski Wincenty*, hasło w: PSB, t. 29, Wrocław 1986, s. 4–7 (<http://ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/wincenty-h-nowina-przeremski-przerembski>, dostęp: 18 lipca 2016).

³⁶ P. Chojnacki, *Biskup*, s. 137.

³⁷ J. Grabowski, *Elita*, s. 411–415.

³⁸ Na temat biografii Jana Lubrańskiego zob. L. Hajdukiewicz, *Lubrański Jan*, hasło w: PSB, t. 18, Wrocław 1983, s. 81. O Rafale Leszczyńskim zob. H. Kowalska, *Leszczyński Rafał*, hasło w: PSB, t. 17, Wrocław 1972, s. 130 (<http://ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/rafal-leszczyński-hwieniawa>, dostęp: 18 lipca 2016).

³⁹ S. Łempicki, *Ciołek Erazm*, s. 23–25.

⁴⁰ P. Chojnacki, *Biskupi płoccy w 2 połowie XV i na początku XVI wieku*, „Studia Płockie”, 30, 2002, s. 257 (http://mazowsze.hist.pl/21/Studia_Plockie/490/2002/16371/, dostęp: 18 lipca 2016).

i wicekomesów pojawiły się osoby ściśle związane z biskupem i kapitułą płocką, powodował, że administratorzy diecezji nie widzieli potrzeby dodatkowej weryfikacji umiejętności notariuszy.

W praktyce kancelaryjnej diecezji płockiej admisje notarialne odnotowywano na kilka sposobów. Najczęściej był to samodzielny wpis notariusza, niepoprzedzony ani nieuzupełniony w żaden sposób przez kancelarię biskupa czy oficjała⁴¹. Znalazł się wśród nich jeden zapis wyjątkowy, mogący świadczyć o pewnych nieprawidłowościach w funkcjonowaniu kancelarii biskupiej. Dotyczy on admisji Mikołaja z Promny, a wpisany został w 1496 r. w wolnym miejscu pomiędzy zapisami z 1493 r.⁴² Trudno ustalić, z czego mogło wynikać takie postępowanie, ale najpewniej była to próba nadrobienia jakiegoś przeoczenia przy bieżącej rejestracji wpisów.

Znajdują się tam również wpisy admisyjne nie w pełni zgodne z wymogami statutów Mikołaja Trąby, to znaczy zawierające jedynie adnotację kancelarii, że danego dnia doszło do admisji notariusza. Wpisy takie są niepełne, gdyż nie zostały opatrzone próbą ręki ani znakiem notarialnym⁴³. Występowały one jedynie w księgach biskupich i pochodziły prawie wyłącznie z lat 1509–1510⁴⁴ (dodatkowo jeden wpis z 1480⁴⁵ i jeden z 1515 r.⁴⁶). Trudno powiedzieć, z czego mogła wynikać taka praktyka kancelaryjna. Być może wiązało się to z częstymi podróżami biskupa Ciołka albo z działalnością Mikołaja Brolińskiego, który był jednocześnie wicekomesem papieskim i oficjałem pułuskim, ale ze względu na stan zachowania wpisów trudno o dokładną analizę tego zagadnienia.

Admisja notarialna stosunkowo często była także elementem wpisu kancelarii. W takich wypadkach poprzedzała ją informacja o stawieniu się danego notariusza przed biskupem lub oficjałem wraz z odpowiednim dokumentem. Te poszerzone wpisy zawierały czasami dodatkowe informacje, np. określenie stanowiska notariusza lub wskazanie komesa czy wicekomesa, który dokonał kreacji notarialnej⁴⁷.

To właśnie stąd pochodzą sporadyczne wzmianki źródłowe dające nam wiedzę na temat działalności komesów i wicekomesów, którzy kreowali notariuszy starających się następnie o admisję w diecezji płockiej⁴⁸. Początkowo były to raczej osoby niezwiązane z tą diecezją, np. komesi cesarscy: w 1457 r. wzmiankowany jest Jan z Gibingen, który miał mianować wicekomesa Przybysława z Koziczyna⁴⁹; w 1460 r. – Genesisius de la Porta⁵⁰, a w 1469 r. – Karol Cibo, znany też z Krakowa i Gniezna⁵¹. Od lat siedemdziesiątych XV w. stopniowo zwiększa się liczba informacji o komesach i wicekomesach związanych z diecezją płocką: w 1471 r. pojawia się w tej roli komes cesarski Stanisław s. Ninogniewa z Kryska⁵², a w 1483 r. – kanonik płocki i komes cesarski Mikołaj s. Bogusława z Łyczek⁵³. Wiemy również, że na początku XVI w. wicekomesami papieskimi byli: kanonik płocki, a później archidiakon pułuski Mikołaj Broliński⁵⁴, kantor w kapitule płockiej Tomasz z Obidzina⁵⁵, kanclerz w tejże kapitule Piotr z Kossobud⁵⁶ oraz archidiakon dobrzyński Łukasz z Ciechanowa⁵⁷.

⁴¹ Np. Ep 1, k. 89–89v (admisja Andrzeja z Pułtusza); Of 134, k. 188 (admisja Mikołaja z Sierpca).

⁴² Np. Ep 1, k. 53v; Of 180, k. 290.

⁴³ Ep 1, k. 89–89v.

⁴⁴ Tamże, k. 113; K. Skupieński, *Notariat*, s. 91.

⁴⁵ Ep 1, k. 210; K. Skupieński, *Notariat*, s. 91.

⁴⁶ Ep 1, k. 222v–223.

⁴⁷ Ep 2, s. 296.

⁴⁸ Ep 4, k. 283; Of 180, k. 201.

⁴⁹ Of 134, k. 181v, 188.

⁵⁰ Tamże, k. 189.

⁵¹ Of 184, k. 41v–42.

⁴¹ Np. admisja Wawrzyńca z Rybia. Ep 1, k. 118.

⁴² Ep 3, k. 104.

⁴³ Np. wpis dotyczący Jana z Płocka. Ep 9, s. 39.

⁴⁴ Np. wpis dotyczący Pawła z Gadnowa. Tamże, s. 41–42.

⁴⁵ Wpis dotyczący Jakuba Brolińskiego, Ep 2, s. 189.

⁴⁶ Wpis dotyczący Mikołaja z Sasowa. Ep 10, s. 75.

Do akt biskupich wprowadzono też jeden opis kreacji z 1508 r. i jeden dokument poświadczający tę czynność z 1510 r.⁵⁸, z tym że pierwszy z nich zatytułowany został jako kreacja i admisja jednocześnie. Co ciekawe, admisie tych osób nie zachowały się, choć odnośnie do tego czasu dysponujemy zarówno aktami biskupa, jak i oficjała. Być może więc na początku XVI w. wpisanie aktów kreacji traktowane było już na równi z admisją.

Różne były też metody przeprowadzania samego aktu admisji, o czym niekiedy informują nas źródła. Przede wszystkim przez cały badany okres w adnotacji kancelarii lub tekście wpisu notariusza pojawia się wzmianka o dostarczeniu przez osobę ubiegającą się o admisję dokumentu kreacyjnego⁵⁹. Czasami tekst informuje też o dokładnym zbadaniu autentyczności przedstawianego aktu⁶⁰. Często pojawia się motyw złożenia przez notariusza przysięgi w sposób nakazany przez statuty prowincjonalne⁶¹. Rzadko jednak wpis przekazuje jakiegokolwiek szczegóły dotyczące tej przysięgi. Wiemy, że raz złożona była na Ewangelię⁶², a kilkukrotnie na wizerunek krzyża⁶³. Dopiero na początku XVI w. częściej odnotowywano fakt przeprowadzenia egzaminu, który miał potwierdzić umiejętności kandydata, tak jak nakazywały statuty Mikołaja Trąby. Po raz pierwszy informacja taka znalazła się w admisji z 1483 r. przeprowadzonej przed biskupem Piotrem z Chodkowa⁶⁴, a pozostałe wzmianki pochodzą z niekompletnych wpisów admisyjnych biskupa Erazma Ciołka⁶⁵.

Kolejną kwestią badaną na podstawie admisji notarialnych jest określenie rodzaju kreacji notariuszy publicznych.

Krzysztof Skupieński zwrócił uwagę na kilka zjawisk charakterystycznych dla kreacji notarialnych na ziemiach polskich. Z jego badań wynika, że do 1480 r. notariusze *apostolica auctoritate* stanowili ok. 6% ogółu, w latach 1480–1489 – 10%, w latach 1490–1499 – 35%, w latach 1500–1510 – 59%, a w XVI w. – ok. 75%⁶⁶.

Zasadniczo podobne spostrzeżenia, aczkolwiek nieco przesunięte w czasie, można poczynić dla zachowanych admisji z diecezji płockiej. Analizując je, trzeba jednak brać pod uwagę fakt, że są stosunkowo mało liczne i chyba nie zawsze procentowe przedstawianie odpowiednich wartości jest tu zasadne. Liczbę kreacji poszczególnych rodzajów wśród notariuszy admitowanych w diecezji płockiej ilustruje tabela na sąsiedniej stronie.

Widać tu wyraźnie, że także w diecezji płockiej można zaobserwować stopniowy wzrost liczby notariuszy kreacji papieskiej, ale generalnie do końca XV w. ich admisie są incydentalne. W drugim dziesięcioleciu XVI w. wśród admitowanych przestają się zaś pojawiać notariusze kreacji cesarskiej. Zachowane dane pozwalają sądzić, że intensywne wypieranie notariuszy kreacji cesarskiej rozpoczęło się na Mazowszu płockim mniej więcej dziesięć lat później niż na innych ziemiach polskich, jednak szybciej doszło tu do ich niemal zupełnej eliminacji.

Bardzo dużo problemów nastręcza rekonstrukcja pochodzenia społecznego notariuszy, których admisie w diecezji płockiej zachowały się do dzisiaj. Na kłopotliwość, a nieraz i sztuczność prób przeprowadzania rozgraniczeń tego rodzaju wskazywał wcześniej Krzysztof Skupieński⁶⁷. Samo źródło nie pozwala tutaj na wyprowadzenie daleko idących wniosków. Z rzadka pojawiające się w nim określenia, które mogą być postrzegane jako od-

⁵⁸ Ep 4, k. 283; Of 180, k. 201.

⁵⁹ Np. Ep 2, s. 296; Ep 4, k. 116v.

⁶⁰ Np. Ep 2, s. 222, 225.

⁶¹ Np. tamże, s. 182, 532.

⁶² Ep 3, k. 137v.

⁶³ Np. Ep 4, k. 183v.

⁶⁴ Ep 2, s. 307.

⁶⁵ Np. Ep 9, s. 39, 41, 43.

⁶⁶ K. Skupieński, *Notariat*, s. 67.

⁶⁷ Tamże, s. 80–83.

Tab. 1. Kreacje notariuszy publicznych admitowanych w diecezji płockiej⁶⁸

Data kreacji	Wyłącznie kreacja papieska	Wyłącznie kreacja cesarska	Obie kreacje	Brak informacji o rodzaju kreacji
Do 1480 r.	1 (4%)	25 (92%)	0	1 (4%)
1480–1489 r.	1 (10%)	7 (70%)	0	2 (20%)
1490–1499 r.	2 (14%)	9 (64%)	1 (7%)	2 (14%)
1500–1509 r.	2 (25%)	4 (33%)	0	5 (42%)
1510–1525 r.	11 (92%)	0	0	1 (8%)

*Notariusz ten, Piotr z Galin, uzyskał później także kreację cesarską. Ep 2, s. 222.

noszące się do przynależności stanowej notariuszy publicznych, precyzują raczej ich pozycję w hierarchii kościelnej. Najczęściej, bo siedem razy, kancelaria użyła wobec nich słowa *discretus*⁶⁹, a sześciokrotnie nazwano ich *honorabilis*⁷⁰ i *circumspectus*⁷¹. Chociaż w średniowieczu to ostatnie określenie często odnoszono do mieszczan, to jednak zaledwie dwukrotnie dotyczyło osób piszących się z miasta⁷² i również dwukrotnie legitymujących się tytułem magistra⁷³.

Na przynależność stanową mogło również wskazywać miejsce pochodzenia. Spośród osób admitowanych w diecezji płockiej 23% pisało się z miast (czyli 17 osób: 4 z Płocka, 2 z Pułtuska, a reszta z mniejszych ośrodków), a pozostałe 77% – ze wsi, spośród których tylko jedna była wsią duchowną, co może wskazywać na chłopskie pochodzenie notariusza⁷⁴. Szlacheckiego rodowodu pozostałych pozwalają się domyślać informacje zawarte w słownikach historyczno-geograficznych

ziem polskich w średniowieczu. W stosunku do innych diecezji odsetek osób z tego stanu wśród wszystkich starających się o admisję jest tu zdecydowanie wysoki. Dla porównania w Gnieźnie i Poznaniu 45% admitowanych stanowili mieszczanie, a chłopci – ok. 3,5–5%. W Krakowie natomiast aż 65% notariuszy pisało się z miast⁷⁵.

Znacznie mniej problemów przysparza określenie miejsca pochodzenia poszczególnych notariuszy. Zdecydowana większość z nich, bo 75%, wywodziła się z diecezji płockiej, a reszta przeważnie z mazowieckiej części diecezji poznańskiej. Tylko 1 osoba z diecezji poznańskiej pochodziła spoza Mazowsza⁷⁶. Po 2 osoby przyjechały z diecezji krakowskiej⁷⁷, gnieźnieńskiej⁷⁸ (w tym 1 z należącego do Mazowsza Łowicza), a 3 z łuckiej (w tym 2 z miejscowości graniczących z Mazowszem – Węgrowa i Ryteli)⁷⁹. Warto dodać, że Piotr z Ryteli, określony podczas admisji jako kleryk diecezji łuckiej, zapisany został na Uniwersytecie Krakowski jako pochodzący z diecezji płockiej (możliwe, że pierwotnie Ryteli znajdowały się po mazowieckiej stronie Bugu)⁸⁰. Ze

⁶⁸ Tabela przedstawia jedynie stan w momencie admisji, chociaż w niektórych przypadkach późniejsze źródła informują, że dany notariusz uzyskał również drugi rodzaj kreacji.

⁶⁹ Np. Ep 1, k. 117v–118; tamże, k. 225; Ep 10, s. 75.

⁷⁰ Np. Ep 1, k. 153, 177v; Ep 9, s. 43.

⁷¹ Np. Ep 1, k. 53v, 210.

⁷² Tamże, k. 89–89v, 113.

⁷³ Tamże, k. 205v, 222v.

⁷⁴ Notariuszem tym był admitowany w 1482 r. Jan ze Słupna (Ep 2, s. 222), który w 1485 r. był już notariuszem kapituły płockiej (ACap. Ploc. 50, k. 35). Studiował na Uniwersytecie Krakowskim (*Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 2, Kraków 2004, s. 455), co najprawdopodobniej zapewniło mu awans społeczny. Możliwe również, że już w młodości zwrócił na siebie uwagę swoimi talentami, co mogło zagwarantować mu wsparcie duchownych właścicieli wsi.

⁷⁵ K. Skupieński, *Notariat*, s. 75.

⁷⁶ Był to Marcin z Obornik. Of 134, k. 181 v.

⁷⁷ Byli to Leonard ze Skromowic (Ep 3, k. 137v) i Mikołaj z Sasowa (Ep 10, s. 75).

⁷⁸ Byli to Piotr z Grabionny (Ep 1, k. 53v–54) i Stanisław z Łowicza (Ep 9, s. 407).

⁷⁹ Niestety dane dotyczące trzeciej osoby są nieczytelne. Ep 9, s. 86.

⁸⁰ T. Jaszczolt, *Osadnictwo lewobrzeżnej części ziemi drohickej w XV i na początku XVI wieku – okolice Sokolowa, Węgrowa i Mord*, w: *Sokolów Podlaski. Dzieje miasta i okolic*, red. G. Ryżewski, Białystok–Sokolów Podlaski

względu na sporadyczność admisji osób spoza Mazowsza nie sposób pokusić się o określenie, czy ich liczba podlegała jakimś fluktuacjom.

Chociaż w przypadku Płocka odsetek osób starających się o admisję na terenie własnej diecezji był podobny jak np. w Gnieźnie, gdzie stanowił 77%, ale wyższy niż w Poznaniu (67%) czy Krakowie (49%)⁸¹, to warto zauważyć absolutnie dominującą rolę notariuszy z terenu Mazowsza, stanowiących ponad 90% wszystkich, których admisje dochowały się do naszych czasów. Niewątpliwie wskazuje to na małą atrakcyjność diecezji płockiej jako terenu wykonywania funkcji notarialnych przez osoby spoza Mazowsza⁸².

Miejsca rekrutacji osób chcących uzyskać prawo do wykonywania funkcji notarialnych na terenie diecezji płockiej dobrze obrazuje mapa⁸³. Wyraźnie widać na niej, że największą rolę odgrywała tu zachodnia część diecezji płockiej, znajdująca się w bezpośrednim sąsiedztwie siedzib tamtejszych biskupów. Innym regionem, z którego wywodzili się notariusze admitowani w Płocku przez cały badany okres, była centralna część archidiecezji warszawskiego diecezji poznańskiej. Można to wiązać z faktem, że dla mieszkańców tych terenów Płock był najbliższą położoną siedzibą biskupią, w której mogli znaleźć zajęcie profesjonaliści słowa pisanego, chociaż innym, podobnie atrakcyjnym ośrodkiem był niewątpliwie Łowicz. Przyciągał on zapewne szczególnie osoby z zachodniej części archidiecezji warszawskiego, których próżno szukać wśród notariuszy admitowanych w diecezji płockiej.

2006, s. 144–145 (<http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=43591&from=publication>, dostęp: 12 grudnia 2016).

⁸¹ K. Skupieński, *Notariat*, s. 75.

⁸² Nie oznacza to oczywiście, że wśród notariuszy działających na Mazowszu nie zdarzały się osoby spoza tego terenu. Przykładem może być pisarz miejski płocki Jakub s. Franciszka z Proszowic w diecezji krakowskiej. *ZdILP*, t. 1, nr 255.

⁸³ Zob. http://atlas.i.hpan.edu.pl/gis/admisje_plockie/ (dostęp: 21.11.2017).

W moim przekonaniu na znaczną liczbę admitowanych w diecezji płockiej osób pochodzących z centralnej części archidiecezji warszawskiego wpływała nie tylko odległość, ale także powiązania osobiste. Stosunkowo rzadko poprzestawały one bowiem na tytule notariusza publicznego, a wiązały się z kancelarią biskupią lub zostawały członkami kapituł, tak jak Piotr z Galin, Michał Prażmowski czy Jan z Parzniewa⁸⁴. Może to świadczyć, że przyjeżdżając do diecezji płockiej, mieli oni perspektywę uzyskania czyjeś wsparcia w dalszej karierze. Doskonałym przykładem jest tu Michał Prażmowski, który był siostrzeńcem członka kapituły Ścibora z Belska Młodszeo, a początek jego działalności w kancelarii biskupiej pokrywa się z czasem, gdy na biskupa płockiego wybrany został Ścibor z Gościeńczyc, miejscowości sąsiadującej z Prażmowem. Warto nadmienić, że Ścibor z Belska Młodszy zastąpił na archidiecezji płockiej swojego stryja Ścibora z Belska Starszeo, a jego miejsce zajął właśnie Michał Prażmowski⁸⁵. Widać więc, że w niektórych przypadkach powiązania pomiędzy diecezją płocką a centralną częścią archidiecezji warszawskiego były niemal dziedziczne.

Wydaje się, że śladu wcześniejszych związków danej osoby z diecezją płocką można się też doszukiwać w przypadku innych dalekich podróży mających na celu uzyskanie tam uprawnień notarialnych. Chociaż zależności te są trudno uchwytne, to przejawiają się np. w przypadku Leonarda ze Skromowic. Chociaż miejscowość ta położona była w diecezji krakowskiej, to podlegała parafii w Kocku, a więc mieście należącym do biskupów płockich. Wójtem Kocka był też przez pewien czas Jakub ze Skromowic (zapewne ojciec Leonarda), a posługę kapłańską pełnili tam

⁸⁴ Szczegóły biograficzne dotyczące wymienionych osób wraz z odsyłaczami do źródeł znajdują się w katalogu admisji.

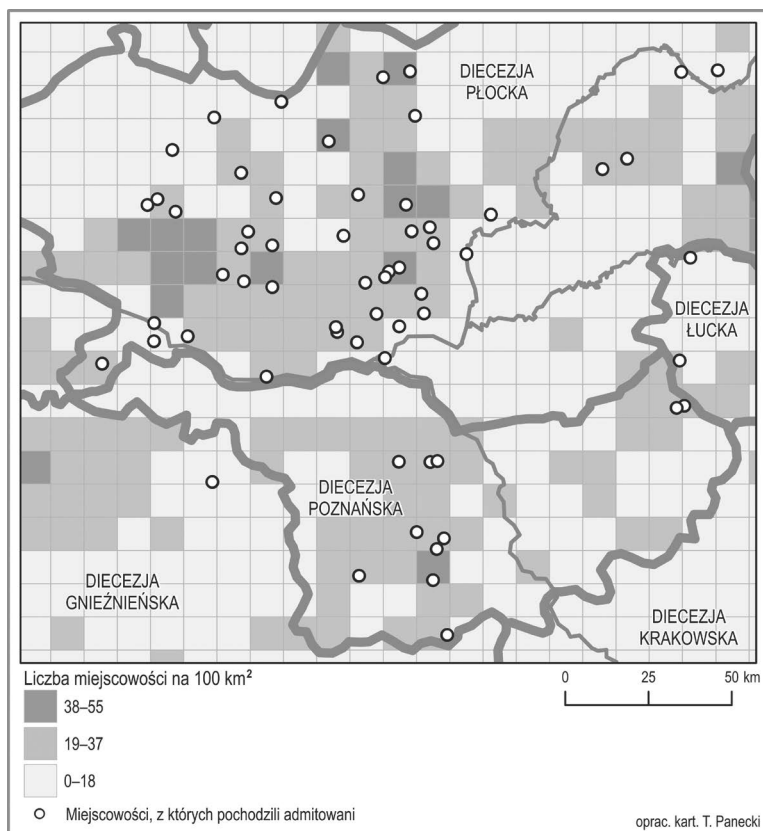
⁸⁵ A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I poł. XV w.*, t. 1: *Prałaci*, Toruń 1991, pkt 79 i 80.

dwaj duchowni, którzy wcześniej uzyskali uprawnienia notarialne w diecezji płockiej – Piotr z Gzów i Jan Poniatowski⁸⁶.

Warto odnotować, że notariusze pochodzili najczęściej z okolic o dużej gęstości osadniczej (liczba miejscowości przekraczała przeważnie 20 na 100 km²), co obrazuje mapa 1.

resowanych karierą profesjonalisty słowa pisanego, być może ze względu na ubóstwo okolicznej szlachty. Może to potwierdzać fakt, że u schyłku średniowiecza mieszkańców tych okolic zabrakło także wśród personelu kancelarii biskupów płockich⁸⁷.

Warto przy okazji zaznaczyć, że admisie notariuszy diecezji płockiej w innych

Mapa 1. Pochodzenie notariuszy admitowanych w diecezji płockiej

Na tym tle ciekawy wydaje się również fakt, że wśród notariuszy nie ma osób pochodzących z gęsto zaludnionych części diecezji płockiej – ziemi dobrzyńskiej i powiatu nurskiego. O ile mieszkańcy ziemi dobrzyńskiej mogli szukać zajęcia np. we Włocławku, o tyle w okolicy Nura najpewniej po prostu brakowało osób zainte-

diecezjach są na ten moment trudne do zaobserwowania i można się w tej kwestii opierać głównie na informacjach zawartych w katalogu Antoniego Gąsiorowskiego. Wśród osób, które admitowano również w Gnieźnie lub Poznaniu, byli np. Jan z Mirzyńca⁸⁸ oraz Stanisław z Ojrzenia⁸⁹.

⁸⁶ Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983, s. 103–104.

⁸⁷ P. Chojnacki, *Dokumenty*, s. 188–202.

⁸⁸ A. Gąsiorowski, *Admisje*, nr 183.

⁸⁹ Tamże, nr 635.

Innym aspektem, który należy porużyć przy okazji omawiania admisji, jest wykształcenie ludzi dopuszczanych do pełnienia funkcji notarialnych na terenie diecezji.

Ogółem w piętnastowiecznej Polsce ok. 29% notariuszy zapisanych było na Uniwersytecie Krakowski. Oczywiście odsetek ten nie był jednakowy na terenie wszystkich diecezji, np. w Krakowie był zdecydowanie wyższy⁹⁰. Wiemy, że z Płocka na krakowską uczelnię zapisało się ok. 23–26 notariuszy, czyli 32–36% (liczba ta jest przybliżona, gdyż nie we wszystkich przypadkach identyfikacja jest pewna), i w całym omawianym okresie był to raczej odsetek stały. 6 z nich zakończyło naukę uzyskaniem jakiegoś tytułu (2 bakałarza sztuk⁹¹, 1 magistra sztuk⁹², 2 kontynuowało studia we Włoszech i uzyskało tytuł doktora dekretów⁹³, a jeden – Stanisław z Łowicza – jest zapewne tożsamy z późniejszym profesorem Uniwersytetu Krakowskiego⁹⁴). Wśród tych osób, w przypadku których nie udało się znaleźć informacji o studiach, jeden Jan z Proszowa występuje z określeniem *magister*⁹⁵.

Większość admitowanych w diecezji płockiej notariuszy z uchwytnym wykształceniem (76%) dokonała admisji po studiach, najczęściej w ciągu dziesięciu lat po zapisaniu się na Uniwersytet Krakowski. Na przykład 4 osoby zrobiły to po czterech latach⁹⁶, ale 2 – po niemal dwudziestu⁹⁷, co każe zachować ostrożność w ich jednoznacznej identyfikacji. 3 osoby zapisały się na studia już po admisji, z czego 1 aż po dziesięciu latach od jej uzyskania⁹⁸.

⁹⁰ K. Skupieński, *Notariat*, s. 84–85.

⁹¹ Marcin z Dzierżąni i Marcin ze Żmijewa.

⁹² Jan ze Stupna.

⁹³ Michał Prażmowski i Tomasz Sokolowski.

⁹⁴ M. Michalewicz, *Stanisław z Łowicza*, hasło w: PSB, t. 42, Kraków 2003–2004 (<http://www.ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/stanislaw-z-lowicza>, dostęp: 26 kwietnia 2016).

⁹⁵ Ep 1, k. 205v.

⁹⁶ Byli to: Marcin z Dzierżąni, Jakub z Magnuszewa, Stanisław z Miszewa i Wawrzyniec z Nowego Dworu.

⁹⁷ Paweł z Gadnowa i Piotr z Palikowa.

⁹⁸ Byli to: Bartłomiej z Płocka, Wojciech z Rędzin i Grzegorz ze Strobina.

Warto odnotować, że wśród osób piszących się z miast odsetek studentów wynosił ok. 44%, podczas gdy w przypadku pochodzących ze wsi było to ok. 35%. Ciekawe wydaje się, że na Uniwersytecie Krakowski zapisali się niemal wszyscy notariusze pochodzący z Płocka (za wyjątkiem jednego)⁹⁹.

Trzeba również podjąć próbę dostrzeżenia pewnych zjawisk dotyczących powiązań społecznych ludzi, którzy zostali dopuszczeni do pełnienia funkcji notarialnych na terenie diecezji płockiej. Oczywiście obserwacje te nie będą kompletne, chociażby ze względu na problemy z zauważeniem pokrewieństwa i powinowactwa poszczególnych osób. Wydaje się jednak, że można przy tej okazji dokonać interesujących spostrzeżeń.

Zjawiskiem, które zostało już zasygnalizowane w literaturze, jest fakt podążania notariuszy śladem swoich krewnych, którzy osiągnęli wyższy stopień w hierarchii kościelnej. Za przykład może tu posłużyć rodzina Mirzyńskich. W 1461 r. admisyję w diecezji płockiej otrzymał Bernard z Mirzyńca¹⁰⁰, a w 1476 r. – Jan¹⁰¹, obaj zapewne spokrewnieni z Mikołajem, Dawidem i Arnolfem z Mirzyńca, kanonikami płockimi, z których ostatni był także trzykrotnie rektorem Uniwersytetu Krakowskiego¹⁰². Warto dodać, że wśród świadków wpisu admissyjnego Jana z Mirzyńca wymieniony został Dawid z Mirzyńca, ówczesny penitencjariusz w Białej i notariusz kurii. Na przełomie XV i XVI w. tytuł notariusza publicznego nosił również Maciej s. Mściśława z Mirzyńca¹⁰³.

Innym tego typu przykładem jest kariera admitowanego w 1491 r. w Płocku Mikołaja z Obidzina¹⁰⁴. Był on zapewne

⁹⁹ Wśród studentów Uniwersytetu Krakowskiego nie udało się odnaleźć admitowanego w 1515 r. Wita z Płocka. Of 134, k. 189.

¹⁰⁰ Ep 1, k. 118v.

¹⁰¹ Ep 2, s. 161.

¹⁰² K. Skupieński, *Notariat*, s. 77.

¹⁰³ Zachowały się dwa jego instrumenty notarialne. AGAD, perg. 1539, 1543 (informacja od dr. Huberta Wajsa).

¹⁰⁴ Ep 3, k. 10v.

krewnym Tomasza z Obidzina, który pełnił w tym czasie funkcję rektora szkoły katedralnej w Krakowie, a następnie dziekana na Uniwersytecie Krakowskim¹⁰⁵, by ostatecznie zostać kantorem kapituły płockiej¹⁰⁶. Miał on również prawo kreacji notariuszy. Sam Mikołaj też ostatecznie został kanonikiem płockim¹⁰⁷.

Podobnie admitowany w 1497 r. Krystyn ze Żmijewa¹⁰⁸ był prawdopodobnie spokrewniony z kanonikiem pułuskim Marcinem ze Żmijewa¹⁰⁹, a admitowany w 1524 r. Stanisław z Mirowic¹¹⁰ – z prałatami kapituły płockiej z początku XVI w. Mikołajem i Stanisławem z Mirowic¹¹¹.

Nierzadkie były też powiązania między samymi notariuszami, zarówno przed, jak i po admisji. Za przykład niech posłużą bracia Stanisław i Andrzej ze Skarzyna, synowie Dobiesława, którzy w odstępnie miesiąca zostali dopuszczeni do pełnienia funkcji notarialnych na terenie diecezji płockiej¹¹². Dodajmy, że Stanisław miał za sobą studia na Uniwersytecie Krakowskim¹¹³. Niewykluczone, że byli oni kuzynami sekretarza królewskiego Stanisława s. Przeclawa ze Skarzyna¹¹⁴ i biskupa pomocniczego płockiego Jakuba s. Dzierśława ze Skarzyna¹¹⁵.

Zdarzało się, że admitowani w Płocku notariusze podejmowali w tym samym czasie studia (np. Tomasz z Sokołowa i Marcin z Dzierżalni w 1462 r.¹¹⁶,

Stanisław z Ojrzenia i Piotr z Łomży w 1473 r.¹¹⁷, Piotr z Gostynina i Wawrzyniec z Nowego Dworu w 1483 r.¹¹⁸, Gumbert z Rembertowa i Krystyn ze Żmijewa w 1485 r.¹¹⁹).

Warto podkreślić, że tym, co w późniejszym czasie często łączyło notariuszy, było miejsce pracy w kancelariach kościelnych¹²⁰, gdzie też przecinały się ich drogi. Na przykład w październiku 1509 r. jako świadkowie oblatowania pewnego testamentu w księdze konsystorza pułuskiego¹²¹ widnieją admitowany w 1503 r. notariusz publiczny Maciej z Popowa¹²² oraz admitowany w maju 1509 r. pleban w Gzach i notariusz tej kancelarii Paweł z Gadnowa¹²³. Obaj występują także w 1511 r. – jako świadkowie wpisania do księgi innego testamentu¹²⁴. W 1510 r. przy wpisie testamentu do księgi konsystorza pułuskiego świadkiem był obok Macieja z Popowa Andrzej z Oględy¹²⁵, który w 1516 r. sam już wprowadzał do księgi treść testamentu¹²⁶. Była to jednak sytuacja wyjątkowa, być może spowodowana nieobecnością notariuszy konsystorza, których brakuje także wśród świadków wpisu.

Ważnym elementem przedstawienia osób, które zostały dopuszczone do wykonywania funkcji notarialnych na terenie diecezji płockiej, byłoby przesłedenie ich dalszych karier. Trzeba jednak od razu zaznaczyć, że praca nad badaniem działalności danej grupy chyba nigdy nie może być uznana za ostatecznie ukończoną – choćby w związku z dużą mobilnością

¹⁰⁵ K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu: studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1994, s. 85.

¹⁰⁶ Np. w 1505 r. występuje jako kantor. ACap. Ploc. 2, k. 1v.

¹⁰⁷ Jego recepcja do kapituły nastąpiła w 1513 r. Tamże, k. 58.

¹⁰⁸ Ep 3, k. 270v.

¹⁰⁹ Np. Ep 11, k. 69; Ep 211, s. 196, 198.

¹¹⁰ Of 134, k. 286–286v.

¹¹¹ Zob. np. ACap. Ploc. 50, k. 68v, 113.

¹¹² Ep 1, k. 119v, 121.

¹¹³ *Metryka Uniwersytetu*, t. 1, s. 228, 49h/162.

¹¹⁴ O Stanisławie ze Skarzyna zob. I. Sułkowska-Kuraszowa, *Polska kancelaria*, s. 152.

¹¹⁵ O Jakubie ze Skarzyna zob. K.R. Prokop, *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2 poł. XIII–1 poł. XVI w.)*, Kraków 2002, s. 219–223.

¹¹⁶ *Metryka Uniwersytetu*, t. 1, s. 296–297, 62e/085, 62e/105. Można również zauważyć, że w tym samym semestrze na Uniwersytecie Krakowskim zapisał się przyszły kanonik płocki Dawid z Mirzyńca (62e/102), a rektorem był w tym czasie Arnolf z Mirzyńca, także związany z kapitułą płocką.

¹¹⁷ Trzeba jednak zaznaczyć, że zapisali się na studia w różnych semestrach. Tamże, s. 358, 365, 73e/029, 73h/289.

¹¹⁸ Zapisali się na studia w różnych semestrach. Tamże, s. 431–432, 83e/248, 83h/275.

¹¹⁹ Zapisali się na studia w różnych semestrach. Tamże, s. 447, 451, 85e/079, 85h/238.

¹²⁰ Np. Piotr z Galin i Wojciech z Chyczewa.

¹²¹ AGAD, Pułuskie testamenta konsystorskie 1, s. 782 [dalej: Testamenta 1].

¹²² Ep 4, k. 191.

¹²³ Ep 9, s. 41–42.

¹²⁴ Testamenta 1, s. 801.

¹²⁵ Tamże, s. 823.

¹²⁶ Tamże, s. 858.

profesjonalistów słowa pisanego rozproszenie źródeł, w których można znaleźć informacje istotne dla tego tematu, jest tak duże, że kolejne dane znacząco poszerzające dotychczasową wiedzę mogą się objawić w zupełnie nieoczekiwanych miejscach. Wszelkie odnalezione dotąd informacje oraz dane dotyczące ich źródeł zostały odnotowane w katalogu admisyj. Warto jednak przedstawić obserwacje poczynione na bazie dotychczasowej kwerendy, które zdają się potwierdzać modelowe przykłady karier notariuszy publicznych. Przytoczone zostaną również wybrane przykłady działalności poszczególnych osób.

Jako związani z obszarem działania prawa kanonicznego po dokonaniu admisyj notariusze najczęściej podejmowali pracę w kancelariach kościelnych. Byli na przykład notariuszami kapituły (jak Mikołaj ze Stróżewa czy Jan ze Słupna), konsystorza (Piotr z Gzów, Maciej z Popowa), kurii (Piotr z Galin, Michał Prażmowski, Wojciech z Chyczewa, Jan z Poniat) czy zastępcami sądowymi (Jan ze Słupna). Stosunkowo często notariusze publiczni wchodzili później w skład kapituł. Aż siedmiu z nich zostało kanonikami¹²⁷, a trzech prałatami¹²⁸, co stanowiło 7% ogółu notariuszy publicznych admitowanych w badanym okresie. Niewątpliwie praca w różnego rodzaju kancelariach była czynnikiem ułatwiającym wejście do gremiów kapitułnych¹²⁹. Wielu notariuszy publicznych obejmowało również niższe beneficyja kościelne, zostawało plebanami¹³⁰ czy wikariuszami wieczystymi w katedrze plockiej¹³¹, co także można traktować jako element uposażenia personelu

kancelaryjnego¹³². O dwóch notariuszach wiadomo, że zajęli się nauczaniem: Grzegorz ze Strobina w Kroczewie, a Krystyn ze Żmijewa – w Warszawie. Pierwszy z nich pełnił też funkcję podpiska zakroczymskiego.

Niestety nie udało się znaleźć śladów świeckiej kariery notariuszy publicznych, chociaż niewątpliwie część z nich nie pełniła funkcji, które umożliwiła im admisyja. Tylko w jednym przypadku, Leonarda ze Skromowic, można przypuszczać, że nie rozwijał swojej kariery w oparciu o instytucje kościelne oraz że jego synowie studiuwali na Uniwersytecie Krakowskim.

Warto również przyjrzeć się konkretnym ścieżkom kariery niektórych notariuszy. Na przykład admitowany w 1448 r. Piotr z Galin w 1465 r. był notariuszem kurii i rektorem kościoła parafialnego w Pomiechowie, w 1473 r. został opisany dodatkowo jako wikariusz wieczysty plocki, a w latach 1484–1497 – jako kanonik plocki. Z kolei admitowany w 1461 r. Bolesta z Zalesia w 1478 r. był już pisarzem książąt mazowieckich, w 1483 – plebanem w Kolnie, a w 1488 – kanonikiem plockim.

Michał Prażmowski dokonał admisyj w 1465 r., a później był notariuszem biskupa plockiego (1466), kanonikiem pułtuskim (1465–1466), kanonikiem plockim (1469–1473) i kanonikiem u św. Michała w Płocku (1463–1473). W latach 1469–1471 pełnił funkcję kanclerza kurii, archidiakona plockiego i kanonika warszawskiego; był również kanonikiem katedralnym krakowskim lub u św. Michała na zamku i w kolegiacie św. Floriana. Poza tym pracował w kancelarii papieskiej i był kolektorem świętopietrza, a od 1498 r. – prepozytem plockim.

Podobnie imponująca była kariera admitowanego w 1479 r. Tomasza Sokółowskiego. W 1476 r. został on plebanem w Giżycach, w 1477 – wikariuszem

¹²⁷ Byli to: Piotr z Galin, Paweł z Góry, Mikołaj z Obidzina, Jan z Poniat, Maciej z Prusinowic, Bolesta z Zalesia oraz Mikołaj ze Stróżewa.

¹²⁸ Byli to: Jan Parzniewski, Michał Prażmowski i Tomasz Sokółowski.

¹²⁹ Zob. A. Radziwiński, *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym*, Toruń 1995, s. 152–168.

¹³⁰ Np. Paweł z Gadnowa, Paweł z Góry, Mikołaj z Obidzina, Stanisław z Ojrzonia, Jan z Parzniewa, Bolesta z Zalesia.

¹³¹ Np. Piotr z Galin czy Jan z Poniat.

¹³² A. Radziwiński, *Duchowieństwo*, s. 152.

w kolegiacie pułtuskiej, a później także kanonikiem pułtuskim i prepozytem u Marii Magdaleny w Pułtuskach. Po studiach we Włoszech związał się z książętami mazowieckimi, co otworzyło mu dostęp do kolejnych beneficjów: w 1513 r. został plebanem w Żukowie, w 1515 – kanonikiem, w 1523 – kustoszem warszawskim, a w 1524 – plebanem w Grójcu.

Do grona prałatów wszedł także admitowany w 1479 r. Jan Parzniewski. W 1488 r. wymieniony został jako pleban w Sierpcu, a na początku XVI w. był już kanonikiem lwowskim, płockim i pułtuskim. Od 1507 r. jego kariera związana była z diecezją włocławską, gdzie został archidiaconem, w 1515 r. – wikariuszem *in spiritualibus*, a w 1525 – prepozytem.

Jan z Poniat, który w 1482 r. uzyskał prawo wykonywania funkcji notarialnych w diecezji płockiej, w 1494 r. występował jako wikariusz wieczysty płocki i notariusz kurii, a od 1499 – jako kanonik pułtuski.

Stosunkowo wolno rozwijała się kariera admitowanego w 1487 r. Mikołaja Stróżewskiego, który następnie był notariuszem zarówno w kancelarii biskupiej, jak i kapitulnej, za co wynagradzano go kolejnymi probostwami (w 1497 r. w Barcicach, a w 1503 – w Klukowie). Po blisko czterdziestu latach, w 1524 r. został w końcu kanonikiem płockim.

Do wyższych godności doszedł także admitowany w 1491 r. Mikołaj z Obidzina. W 1506 r. został plebanem w Miączyźnie (oskarżono go tam o zabójstwo sługi), a w 1513 – kanonikiem płockim.

Przeprowadzona kwerenda oraz opracowanie katalogu admisyj notarialnych w diecezji płockiej pozwoliły również i zapewne pozwolą także w przyszłości na odnalezienie kilku informacji szczegółowych dotyczących notariuszy publicznych.

Można na przykład przypuszczać, że opracowanie to da możliwość uzupełnienia biogramu Stanisława z Łowicza –

humanisty, doktora medycyny i profesora Uniwersytetu Krakowskiego – gdyż to prawdopodobnie on dokonał w 1513 r. wpisu admisyjnego w Płocku. Trudno jednak mieć co do tego pewność, ponieważ Stanisławów z Łowicza było wielu, nawet synów Jana. Za identyfikacją z właśnie tą osobą przemawia data rozpoczęcia nauki na Uniwersytecie Krakowskim (1511). Admisja wpisywałaby się więc w ogólną tendencję do uzyskiwania jej krótko po rozpoczęciu studiów. Argumentem za utożsamieniem tych dwóch osób jest również fakt, że Stanisław z Łowicza był mocno związany z ówczesnym biskupem płockim Erazmem Ciołkiem¹³³. W 1512 r. bakałarz sztuk Stanisław z Łowicza był świadkiem wyboru prokuratora kapituły płockiej¹³⁴, a był to właśnie rok, w którym przyszły doktor medycyny uzyskał ten tytuł¹³⁵. Warto zauważyć, że dotąd informacje na temat życia Stanisława z Łowicza w latach 1512–1514 ograniczały się do przypuszczenia, że być może przebywał wtedy na studiach w Rzymie¹³⁶, a zatem jego obecność w tym czasie w diecezji płockiej jest niewątpliwie interesująca z punktu widzenia biografii tego humanisty.

Ciekawe wydają się również informacje dotyczące admitowanego w 1489 r. Marcina s. Piotra z Raciąża. Krzysztof Skupieński identyfikował go z Marcinem z Raciąża, wikariuszem wieczystym płockim, właścicielem małego księgozbioru w latach pięćdziesiątych XV w.¹³⁷, ale ten ostatni był synem Dominika i miał za sobą studia uniwersyteckie¹³⁸. Pozostałością po działalności Marcina s. Piotra z Raciąża jest przepisany przez niego jeszcze przed

¹³³ M. Michalewicz, *Stanisław z Łowicza*.

¹³⁴ ACap. Ploc. 2, k. 106v.

¹³⁵ *Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551*, wyd. A. Gąsiorowski i in., Warszawa 2010, s. 418.

¹³⁶ M. Michalewicz, *Stanisław z Łowicza*.

¹³⁷ K. Skupieński, *Notariat*, s. 130, przyp. 4; *E codicibus Plocensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, Lwów 1888, s. 989–990 (<http://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=17389>, dostęp: 18 lipca 2016).

¹³⁸ *Metryka Uniwersytetu*, t. 2, s. 397; tamże, t. 1, s. 234, 50v/165.

uzyskaniem admisji, głównie około Wielkanocy 1477 r., rękopis zawierający różne teksty dotyczące Męki Pańskiej, Wielkiego Postu i siedmiu grzechów głównych¹³⁹. Zbiór ten, zawierający również poradnik duchownego, mógł być przystosowany do bieżącej działalności duszpasterskiej. Może za tym przemawiać niezbyt staranna forma oraz liczne podkreślenia czerwonym atramentem i pogrubienia, które miały ułatwiać korzystanie z tekstu. Fakt, że w momencie admisji Marcin z RaciąŜa został określony przez kancelarię biskupią jako *honorabilis*, może też stanowić przesłankę do twierdzenia, że pełnił już w tym czasie posługę duszpasterską, a zatem niewykluczone, że był tożsamy z Marcinem z RaciąŜa, który w 1473 r. pełnił funkcję komendarza w Daniszewie¹⁴⁰.

Bez wątpienia przedmiotem odrębnego studium mogą być znaki rysowane przez notariuszy przy dokonywaniu wpisu admisyjnego. Ich dokładna analiza i powiązanie treści z rysunkiem wymagałyby jednak szczegółowych badań, które – mam nadzieję – staną się możliwe dzięki ich publikacji¹⁴¹. W tym momencie wystarczy chyba powiedzieć, że generalnie wpisywały się one w tendencje rozpoznane już przez Krzysztofa Skupieńskiego. Bardzo często zawierały odwołanie do Jezusa i Maryi¹⁴² oraz innych świętych, np. św. Wojciecha¹⁴³, św. Małgorzaty¹⁴⁴, św. św. Barbary i Jana¹⁴⁵, św. Anny¹⁴⁶, św. Zofii¹⁴⁷ czy św. Katarzyny¹⁴⁸. Bardzo często na znaku występowało również imię ojca

notariusza w zgrecyzowanej formie¹⁴⁹ czy też typowe motywy: kwiaty¹⁵⁰, łoŕędzie¹⁵¹, krzyŕ¹⁵², korona¹⁵³, klucze¹⁵⁴, splecione węŕe¹⁵⁵ albo wątki heraldyczne¹⁵⁶.

Zdecydowanie najwięcej zainteresowania mogą budzić znaki zawierające różne sentencje, wykorzystywane również przez notariuszy publicznych działających w diecezji płockiej. Warto w tym momencie przytoczyć niezbyt rozwinięty napis „Ey Boŕe”, który znalazł się na znaku notarialnym Daćboga z Pułtuska. Innymi przykładami są napisy: „Sors omnia versat in bene versant” w znaku Leonarda ze Skromowic, fragment pieśni *Salve, sancta parens* u Piotra z Gostynina, „Tutor nusquam fides” u Andrzeja z Oględy, „Semper dextra fides” u Jana z Ciechanowa, „Deus protector meus” u Stanisława z Mirowic czy „Me tibi semper comedo Maria” u Mikołaja ze Stróŕewa.

Wydaje się, że powyŕszy przeglądnany dotychczas admisyj notarialnych w diecezji płockiej u schyłku średniowiecza pozwolił uchwycić pewne ich cechy charakterystyczne, które zresztą nie są nadzwyczaj zaskakujące. Przede wszystkim wyróżnia się tu duŕy udział szlachty mazowieckiej w grupie notariuszy, a także miejscowy charakter admisyj, o którą starały się głównie osoby z Mazowsza (mało kto spoza diecezji płockiej zamierzał prowadzić w niej działalność notarialną).

Warto również podkreślić, że sporo osób otarło się o studia uniwersyteckie, ale trzeba pamiętać, że tak wysoki odsetek może się wiąŕzać z przesunięciem granicy chronologicznej w głąb XVI w. w stosunku do innych prac dotyczących tego tematu.

Chociaŕ modele karier notariuszy z diecezji płockiej wpisują się w wyniki do-

¹³⁹ Biblioteka Narodowa, rkps BOZ 146 (<https://polona.pl/item/8636947/0/>, dostęp: 30 kwietnia 2016).

¹⁴⁰ SHGP1, s. 249.

¹⁴¹ Opisy znaków zamieszczone w katalogu mają charakter czysto roboczy i nie słuŕą ich dokładnemu przedstawieniu.

¹⁴² Np. w znaku Mikołaja z Klukowa, Stanisława z Łowicza czy Mikołaja z Obidzina.

¹⁴³ Znak notarialny Wojciecha z Chyczewa.

¹⁴⁴ Admisja Piotra z Grabionny.

¹⁴⁵ Znak Wawrzyńca z Nowego Dworu.

¹⁴⁶ Znaki Wita z Płocka i Wojciecha z Rędzin.

¹⁴⁷ Znak Stanisława ze Skarzyna.

¹⁴⁸ Znak Adama z Wyszogrodu.

¹⁴⁹ Np. w znaku Mikołaja z Obornik czy Bartomeja z Płocka.

¹⁵⁰ Np. znak Jana z Parzniewa.

¹⁵¹ Znak Stanisława z Mirowic.

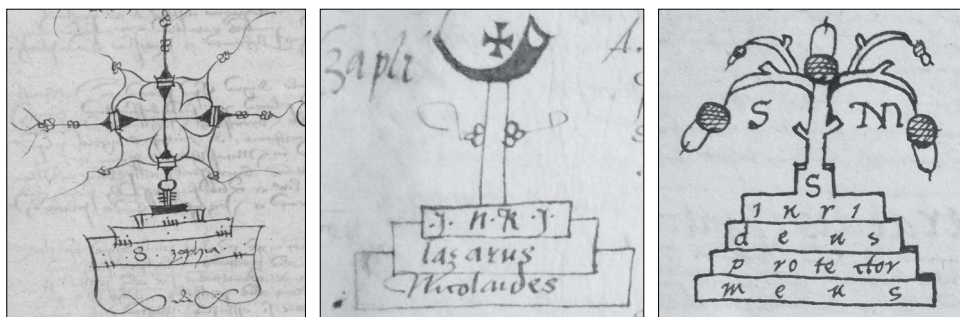
¹⁵² Np. znak Andrzeja z Pułtuska.

¹⁵³ Znak Jana z Węgrowa.

¹⁵⁴ Znak Wawrzyńca z Nowego Dworu.

¹⁵⁵ Znak Marcina z Obornik.

¹⁵⁶ Znak Łazarza z Czaplac.

Ryc. 1. Przykłady znaków notarialnych notariuszy admitowanych w diecezji płockiej (od lewej: Stanisława s. Dobiesława ze Skarżyna, Łazarza s. Mikołaja z Czaplic, Stanisława s. Mikołaja z Mirowic).

Źródło: http://atlasfontium.pl/index.php?article=admisje_plockie_katalog (dostęp: 20.11.2017). Tam też więcej znaków

tychczasowych badań, to należy podkreślić, że wielu z nich osiągnęło wyższe godności kościelne, chociaż raczej głównie na terenie diecezji i Mazowsza.

Na marginesie powyższej analizy można zadać pytanie, czy notariusze publiczni mogą być traktowani jako odrębna grupa. Krzysztof Skupieński stwierdził, że nie można ich traktować jako grupy w sensie socjologicznym, gdyż zbiorowością byli jedynie w momencie uzyskiwania tytułu¹⁵⁷. Jednocześnie pisał jednak, że tworzyli liczne środowiska zawodowe w stolicy każdego biskupstwa¹⁵⁸. Ten swoisty rozdźwięk wyników badań Skupieńskiego podkreśliła Anna Łosowska, wiążąc go z wybraną przez autora metodą badawczą. Przygotowanie monografii dotyczącej notariuszy publicznych wymagało bowiem analizy działalności blisko dwóch tysięcy osób, co uniemożliwiło śledzenie ich wzajemnych powiązań. Badania Łosowskiej dotyczące środowiska przemyskiego wskazują jednak, że związki takie istniały

i dotyczyły różnego typu profesjonalistów słowa pisanego¹⁵⁹.

W moim przekonaniu określenie, czy notariusze publiczni byli grupą w rozumieniu socjologicznym, to kwestia drugorzędna. Faktem jest, że istniały przypadki osób, które po uzyskaniu uprawnień notariusza publicznego nie wykonywały funkcji notarialnych. Posiadały jednak wiedzę i umiejętności potrzebne do uzyskania tego tytułu, co mogło dawać im przewagę w życiu codziennym oraz przy sprawowaniu innych ról, np. plebana czy urzędnika. Mogli być też przez to bardziej skłonni do przekazywania swoich umiejętności dzieciom czy do posyłania ich na studia. Wydaje mi się również, że działalność notariuszy publicznych w diecezji płockiej potwierdza spostrzeżenia Anny Łosowskiej. Mimo bardzo fragmentarycznego zachowania źródeł widać, że byli oni połączeni różnymi zależnościami – zarówno pomiędzy sobą, jak i z innymi profesjonalistami słowa pisanego. ■

¹⁵⁷ K. Skupieński, *Notariat publiczny*, s. 115–117.

¹⁵⁸ Tamże, s. 137.

¹⁵⁹ A. Łosowska, *Pennae investivi*, s. 168–169.

Bibliografia

Źródła publikowane

- Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438–1523, 1438–1525)*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Historycznej”, 6, 1891 (<http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=11731&from=publication>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 1, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1894 (http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=41432&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI=), dostęp: 18 lipca 2016).
- Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 2, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1902 (<http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=24060>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 3, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1908 (http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=41430&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI=), dostęp: 18 lipca 2016).
- Conclusiones Universitatis cracoviensis ab anno 1441 ad annum 1589*, wyd. H. Barycz, Kraków 1933.
- E codicibus Plocensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, Lwów 1888, s. 987–994 (<http://kpbcm.umk.pl/dlibra/doccontent?id=17389>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego*, wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863 (<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=173>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego*, wyd. A. Gąsiorowski, Kraków 2000.
- Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551*, wyd. A. Gąsiorowski i in., Warszawa 2010.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1–2, wyd. A. Gąsiorowski i in., Kraków 2004.
- Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, wyd. J. Muczkowski, Kraków 1849 (<https://polona.pl/item/11737591/0/>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Zbiór dokumentów i listów miasta Plocka*, t. 1–2, wyd. S.M. Szacherska, Warszawa 1975.

Literatura przedmiotu

- Baczkowski K., *Przerębski Wincenty*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 29, Wrocław 1986, s. 4–7 (<http://ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/wincenty-h-nowina-przereski-przeremski>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Chłopecki T., *Instytucja notariatu na ziemiach polskich w okresie średniowiecza*, „Folia Iuridica Wratislaviensis”, 1 (2), 2012, s. 9–28 (http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/40763/01_Tomasz_Chlopecki.pdf), dostęp: 18 lipca 2016).
- Chmielewska M., *Instrumenta et signa notarialia z dawnych archiwów franciszkańskich na Śląsku*, „Studia Franciszkańskie”, 17, 2007, s. 111–131.
- Chmielewska M., *O notariacie publicznym w średniowiecznej Legnicy*, „Szkice Legnickie”, 31, 2010, s. 19–40.
- Chmielewska M., *Średniowieczne instrumenty notarialne notariuszy związków związanych z Kłodzkiem (1395–1511)*, „Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej”, 11, 2011, s. 3–20.
- Chmielewska M., *Średniowieczni notariusze jeleniogórscy i lwóweccy oraz ich signa notarialia*, „Rocznik Jeleniogórski”, 33, 2001, s. 73–78 (<http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/publication?id=1190>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Chojnacki P., *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439–1463) i jego działalność*, w: *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza. Studia*, red. M. Koczerska, Warszawa 2001 (Fasciculi Historici Novi, 4), s. 87–187.
- Chojnacki P., *Biskupi płoccy w 2 połowie XV i na początku XVI wieku*, „Studia Płockie”, 30, 2002, s. 255–266 (http://mazowsze.hist.pl/21/Studia_Plockie/490/2002/16371/), dostęp: 18 lipca 2016).
- Chojnacki P., *Dokumenty i kancelaria biskupów płockich w późnym średniowieczu (1439–1522)*, mps pracy doktorskiej, Biblioteka IH UW.
- Chorażyczewski W., *Przemiany organizacyjne polskiej kancelarii królewskiej w progu czasów nowożytnych*, Toruń 2007.
- Concilia Poloniae*, t. 6, oprac. J. Sawicki, Warszawa 1952.
- Gąsiorowski A., *Admisje notariuszy publicznych w Wielkopolsce u schyłku wieków średnich*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. 5, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1992.
- Gąsiorowski A., *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich: katalog admisji w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500*, Poznań 1993.

- Grabowski J., *Elita umysłowa w kancelarii i na dworze książąt mazowieckich w okresie późnego średniowiecza (druga połowa XV w.–1526)*, „Archeion”, 115, 2014, s. 403–432 (http://archiwalna.archiwa.gov.pl/images/stories/Arch_CXV.pdf, dostęp: 18 lipca 2016).
- Grzybowski M., *Parafia Ciechomice w przededniu swego 600-lecia*, „Studia Płockie”, 15, 1987, s. 215–223 (http://mazowsze.hist.pl/21/Studia_Plockie/508/1987/16683/), dostęp: 18 lipca 2016).
- Hajdukiewicz L., *Lubrański Jan*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973.
- Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, red. J. Kaliszuk, S. Szyller, Warszawa 2012.
- Jaszczołt T., *Osadnictwo lewobrzeżnej części ziemi drohickej w XV i na początku XVI wieku – okolice Sokółki, Węgrowa i Mord*, w: *Sokołów Podlaski. Dzieje miasta i okolic*, red. G. Ryzewski, Białystok–Sokołów Podlaski, 2006, s. 63–243 (<http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=43591&cfrom=publication>), dostęp: 12 grudnia 2016).
- Kowalska H., *Leszczyński Rafał*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Wrocław 1972, s. 130 (<http://ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/rafal-leszczyński-hwieniawa>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Kuczałek A., *Nabywanie kwalifikacji i uprawnień przez notariusza w okresie średniowiecza*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, 3 (2), 2009, s. 47–54 (http://www.kul.pl/files/19/PPE_7_1.pdf), dostęp: 18 lipca 2016).
- Lempicki S., *Ciołek Erazm*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 4, Kraków 1938, s. 23–25.
- Łosowska A., *Pennae investivi Praemisliae: notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku*, Przemysł 2011.
- Michalewicz M., *Stanisław z Łowicza*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 42, Kraków 2003–2004 (<http://www.ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/stanisław-z-łowicza>), dostęp: 30 kwietnia 2016).
- Pacuski K., *Materiały do słownika historyczno-geograficznego ziemi liwskiej w średniowieczu i w XVI wieku*, „Atlas Źródeł i Materiałów do Dziejów Dawnej Polski”, 4, 2015, red. tech. M. Gochna, B. Szady (<http://atlasfontium.pl>), dostęp: 16 grudnia 2016).
- Prokop K.R., *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2 poł. XIII–1 poł. XVI w.)*, Kraków 2002.
- Radziwiński A., *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym*, Toruń 1995.
- Radziwiński A., *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i 1 poł. XV w.*, t. 1: *Prałaci*, Toruń 1991.
- Salina A., *Polityka książąt mazowieckich wobec władz kościoła od początku XIV w. do 1526 r.*, Poznań 2011.
- Skupiński K., *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*, Lublin 1997 (<http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=1521&ffrom=publication>), dostęp: 18 lipca 2016).
- Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 1, Wrocław 1980.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 2, Wrocław 1981.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 3, Warszawa 1998.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 4, Warszawa 2000.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, K. Pacuski, red. T. Jurek, do druku podały M. Piber-Zbieranowska, A. Salina, Warszawa 2013.
- Sobol B., *Kazimierz III*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław 1966–1967, s. 284–286.
- Stopka K., *Szkoly katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu: studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1994.
- Sułkowska-Kurasiowa I., *Polska kancelaria królewska w latach 1449–1506*, Warszawa 1967.
- Urzednicy podlascy XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz i in., Kórnik 1994.
- Żebrowski T., *Prażmowski Michał*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 28, Wrocław 1984–1985, s. 381–382 (<http://ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/michal-h-belina-prazmowski>), dostęp: 18 lipca 2016). ■

Admissions of Notaries Public in the Diocese of Płock in the Late Middle Ages

Summary

The article presents the ways of granting 73 notarial admissions by the bishops and officials of Płock in the years 1448–1525 and the practice of registering this fact in their offices. It also deals with the creation of notaries and Comes and Vice-Comes persons mentioned in the admissions. Besides, it discusses the admitted notaries public – their social and territorial background, university education, family relations and the course of their career. The conducted studies show that the greatest role among the admitted was played by the Mazovian gentry, first of all in the western part of the Płock diocese and the central part of the Warsaw archdiocese. The education of notaries public

admitted in Płock was comparable to that represented by notaries from other dioceses. They obtained church benefices in Mazovia relatively often. There, they were active as the clergy of the chapter and the parishes, as well as notaries or teachers. In particular, the present article emphasizes the role of social relations in notarial admission and their effect on further career. The text is complemented with the data base including all discovered information concerning the people who gained the right to perform notarial functions in the Płock diocese and a reproduction of admission entries, which in the majority of cases make it possible to find out the type of particular notaries public. ■

Słowa kluczowe: notariat publiczny, admisja, diecezja płocka, Mazowsze, późne średniowiecze

Keywords: notaries public, admission, Płock diocese, Mazovia, late Middle Ages

mgr Ewa Kobylińska – asystent w Pracowni Historii Bibliotek i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Ukończyła studia doktoranckie w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, złożony w 2017 r. rozprawę pt. *Pracaci i kanonicy kapituły płockiej w l. 1450–1526* (e-mail: e.kobylińska@bn.org.pl)